

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК 81'27:305 *Гендерінг, або Як не передати куті меду*

ГЕНДЕРІНГ, АБО ЯК НЕ ПЕРЕДАТИ КУТІ МЕДУ.

Оксана Гаврилів

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. 2394198,
e-mail: k418zaab@yahoo.de*

Висвітлено актуальні мовні та позамовні процеси, скеровані на досягнення рівноправності статей, які спостерігаємо на прикладі німецької мови та німецькомовних країн. Вказано на взаємозв'язок «мова – суспільство» і наголошено на важливій функції мови стимулювати процеси переосмислення соціальної дійсності та суспільних явищ. Розглянуто особливості процесів гендерінгу на різних етапах жіночого руху, форми мовної та позамовної дискримінації, доцільність та проблеми введення політкоректних позначень, розкритиковано вузьке вживання терміна «сексизм».

Ключові слова: гендерінг, сексизм, соціальна змінна «стать», мовна дискримінація, структурна дискримінація.

Мова і суспільство. Мовна дискримінація. Гендерінг (від англ. *gender* – соціальна стать) – це рух, який виходить переважно з феміністичних кіл та спрямований на впровадження у суспільстві і в мові рівності чоловіків та жінок. На мову покладено таке важливе завдання, оскільки вона віддзеркалює реальність з її суспільними процесами, явищами, тенденціями, а також може сприяти їхньому закріпленню або ж ставити їх під сумнів. Мова має здатність стимулювати процеси переосмислення суспільних явищ і соціальної дійсності, адже ми не лише називаємо світ за допомогою мови, а й творимо його – функція мови, яка впливає з теорії мовленнєвих актів Остіна [1]. Отож через мову цілком реально впливати на ціннісні уявлення і суспільні норми. Домінантні ж суспільні норми, які визначає більшість, незважаючи на відмінності, виступають вихідним пунктом дискримінаційних дій (з лат. *discriminare* – розділяти, відрізняти, виокремлювати). У західних європейських країнах зазвичай говорять про дискримінацію шістьох груп осіб: на основі статі, віку, етнічного походження, сексуальної орієнтації, фізичних обмежень, віросповідання і світогляду. Нашу статтю обмежуємо соціальною змінною «стать».

Одним із актуальних питань дослідження мовної дискримінації є визначення можливого поля трактування цього терміна. Широке трактування мовної дискримінації налічує також непрямую форму мовної дискримінації [6, с. 17]. За непрямой форми йдеться про сексистські метафори, порівняння, наприклад, звернені до осіб чоловічої статі вислови «*Чого плачеш, ти ж не дівчинка*» або

«Тримай язик за зубами, ти ж не баба», адже в них реалізують негативне стереотипне уявлення про жінок (у наведених прикладах – про плаксивість дівчаток і балакучість жінок). Розширюючи поняття мовної дискримінації, говорять і про «позитивну дискримінацію» (термін-оксюморон, адже традиційно основою дискримінації слугує виділення за ознакою, що сприймають як негативну), коли виокремлюють позитивну рису, яку вважають типовою для представників певних груп: «Жінки емоційно більш розвиненіші та комунікабельніші». Позитивною дискримінацією можна вважати також актуальні в західних країнах квоти щодо кількості працівників жіночої статі на певних посадах, у партіях. «Жіночі дні» в клубах, на дискотеках – це також приклад позитивної дискримінації.

Останній етап розширення поняття мовної дискримінації включає «неназивання» чи «замовчування» (нім. «Ent-Entnennung», «Ent-Erwählung»). Як вважає Горншайт [6, с. 25], з соціально-інтерактивної точки зору така дискримінація гірша, ніж найобразливіші номінації. Прикладом дискримінації жінок через неназивання вважали рядок «*Heimat bist du großer Söhne*» («Ти є Батьківщиною великих синів») в австрійському державному гімні, який після безуспішних спроб 2005 і 2009 років улітку 2012 було доповнено «і дочок». За аналогією можна трактувати як дискримінацію через замовчування і рядок в українському гімні «Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля».

Прикладом дискримінації чоловіків через замовчування вважаємо випадки, коли в німецькомовних країнах говорять про «насильство над жінками в сім'ї». Тільки поодинокі автори звертають увагу на цей факт: Бауер-Єлінек [2, с. 68] справедливо запитує, чому маємо справу із «будинками для жінок» («*Frauenhäuser*»), куди ті можуть піти в скрутних ситуаціях, чому не йдеться про «будинки для скривджених» («*Opferhäuser*»). Натомість в українському суспільному дискурсі тему насильства в сім'ї не обмежують насильством щодо жінок. Причому йдеться як про психічне (пор. Бауер-Єлінек про те, що «жіночий психотерор – надзвичайно креативний» [2, с. 57]), так і про фізичне насильство над чоловіками. Адже жінка в українському суспільстві, на відміну від західних, здебільшого не постає (і не поставала) бездіяльною жертвою, що є одним із пояснень повільнішого приживання феміністичних ідей в Україні. Інші причини пояснюють тим, що в західних суспільствах на час другої хвилі феміністичного руху (від початку 70-х років минулого століття) існували певні суспільні передумови: перша хвиля (понад століття тому) висунула чіткі вимоги щодо врівноваження прав чоловіків і жінок передусім стосовно права голосу для жінок, яке тільки незадовго перед тим отримали всі чоловіки незалежно від їхнього статусу і прибутків (у Франції – 1848 року, в Німеччині – 1871 року). Право жінок голосувати перейняли після Австралії та окремих штатів США і в Європі: спершу у Фінляндії – 1906 року, в Австрії та Німеччині – 1918 року, у Франції – 1945 року, в Італії – 1946 року, зрештою, у Швейцарії – 1971 року (за винятком одного кантону), у Люксембурзі – 1984 року. У швейцарському кантоні Аппенцель-Іннерроден жінки отримали право голосу лише 1990 року. Після здобуття жінками права голосу постало питання рівноправності у

професійному та фінансовому плані, адже до середини 70-х років минулого століття для того, щоб влаштуватися на роботу, жінки в Німеччині та Австрії потребували письмового дозволу своїх чоловіків, а до 1957 року без дозволу чоловіка не мали права відкрити рахунок у банку. Третя хвиля феміністичного руху розпочалася у 90-х роках минулого століття («тотальний фемінізм»), коли, втілюючи рівноправність на рівні законодавства, постало нове завдання: через квотування будь-якою ціною домогтися рівного розподілу посад.

На відміну від західних країн, у Радянському Союзі панував «марксистський фемінізм»: жінки не тільки фактично, але й на практиці виконували на рівні з чоловіками найважчі роботи, мали право голосу (демократичність виборів у Радянському Союзі – окрема тема). Ці моменти соціалістичного минулого відіграли роль своєрідного щеплення проти феміністичних ідей.

Питання дискримінації на статевій основі є дискусійним. Терміни «статева дискримінація», «сексизм», передбачають у широкому значенні дискримінацію осіб на основі їхньої статі, проте в дії вживають їх лише стосовно жінок [4; 5; 6], оскільки вважають, що у все ще патріархально структурованих західних суспільствах жінки є структурно дискримінованими, а щодо порушення прав чоловіків не існує серйозних проблем. Ми дотримуємося думки, що на часі не тільки розширення застосування цих термінів стосовно обидвох статей, але й порушення проблеми закидів сексизму/сексистської поведінки як засобу шантажу – коли «жертві сексизму» йдеться не про зазнану образу внаслідок статевої дискримінації, а про досягнення певної мети за допомогою тиску і компромату. Закиди сексизму (часто безпідставні або вихоплені з загального контексту ситуації спілкування) регулярно скеровують на чоловіків-політиків; останній випадок у Німеччині – стосовно представника партії Вільних демократів – спровокував новий спалах дискусії на тему сексизму. Розширивши вживання терміна «сексизм» на обидві статі, «роль жертви» перестануть пов'язувати передусім з жінками, і це стане ще одним кроком на шляху до рівноправності статей.

Уперше термін «сексизм» вжила правозахисниця жінок Кете Шірмахер 1907 року. В активний вжиток він увійшов у Сполучених Штатах Америки у 60-х роках минулого століття в рамках жіночого руху, а в 70-х роках його жваво використовували в наукових дискусіях. У Німеччині на той час термін «сексизм» вживали лише у феміністичній літературі і, прозвучавши 1984 року в парламенті з вуст депутатки, яка вимагала «припинити щоденний сексизм у стінах Бундестагу», викликав хвилю сміху. Говорячи про дискримінацію на основі статевої ознаки, слід виходити із особливостей сучасних суспільств, а не повторювати твердження часів другої хвилі жіночого руху. Адже парадокс полягає в тому, що у сучасних західних суспільствах жінки на законодавчому рівні, на відміну від 60-х – 70-х років ХХ ст., урівноважені з чоловіками, проте на практиці ми й надалі маємо справу із патріархальними суспільствами, в яких жінка не тільки може, але й повинна (бо для цього існують квоти) скористатися рівними правами, лише уподібнюючись чоловікові, тим самим утворюючи встановлені чоловіками норми, жертвуючи заради кар'єри сім'єю і(або)

відмовляючись від народження дітей. Причому жінок, які нехтують заради сім'ї кар'єрою, сприймають як зрадниць принципів жіночого руху.

Гендерінг мовний і позамовний. У рамках другої хвилі жіночого руху йшлося про гендерінг на рівні мови, який переслідував мету подолати статеві упередження в німецькій мові, яку вважають «чоловічою», і зробити жінок видимими у мові, а звідси – повернути увагу до суспільного становища жінок і підготувати базу для позамовного гендерінгу, який мав забезпечити правову базу для професійної реалізації жінок і їхньої активної участі в суспільному житті. Актуальний для третьої хвилі «тотального фемінізму» гендерінг як на рівні мови, так і на позамовному рівні, відбувається під гаслом «клин клином вибивають», адже тут йдеться про радикальні кроки у вигляді впровадження універсального фемінізму чи про заперечення ідеї двостатевості, а на позамовному рівні – про скрупульозні дошукування виявів статевої дискримінації на всіх ділянках щоденного життя. Водночас характерні для сучасного гендерінгу на рівні мови процеси (динамічне підкреслення як заперечення ідеї двостатевості та універсальний фемінізм) суперечать один одному. Далі в хронологічному порядку розглянемо процеси гендерінгу в німецькомовному просторі.

Гендерінг на рівні мови. Дискусія на тему статевої рівноправності у мові прийшла в Німеччину та Австрію на початку 80-х років минулого століття: 1980 року в Німеччині вийшли друком перші «Рекомендації щодо запобігання сексизму в мові», в Австрії така брошура побачила світ 1987 року. Метою «Рекомендацій», які виходять у переробленому та доповненому вигляді дотепер, є сенсibilізація суспільства до певних депривілейованих груп, а запропоновані в них політкоректні позначення з успіхом застосовують у письмовій діловій мові (анкетах, формулярах, розпорядженнях). Шлях в усну мову не такий простий. І справа тут не в небажанні соціальних змін і намаганні через мову законсервувати існуючі стосунки (в нашому випадку – патріархальні), як вважають прихильники введення політкоректних позначень. На нашу думку, йдеться насамперед про звичку, інертність носіїв мови. Отож слід брати до уваги, що такі зміни потребують часу, що вживання нових чи відмова від старих форм є наслідком особистих рефлексій носіїв мови. Зокрема, досі у наукових публікаціях німецькою, не задумуючись, ми вживали універсальний маскулізм, а тепер намагаємось уникати таких форм передусім з огляду на інших читачів, для яких питання вживання цієї форми є принциповим. Ще один момент, на якому акцентують увагу противники мовних змін: спочатку позитивні зміни повинні відбутися у суспільстві, а потім вони неминуче відобразяться в мові. Якщо ж позитивні зміни у суспільстві не відбуваються, то нововведення є лише евфемізмами, які, за законом циклу «табу – евфемізм – табу» отримуватимуть негативне забарвлення (адже суспільне ставлення до певних груп залишатиметься негативним) і вимагатимуть нових евфемістичних позначень. Такий розвиток значень слів непоодинокий, однак з огляду на те, що мова не лише відображає суспільні процеси і явища, але й має здатність стимулювати

процеси переосмислення соціальної дійсності, помірковані спроби мовних змін можуть бути продуктивними.

Гендерінг у мові спостерігаємо на різних рівнях:

На орфографічному рівні. У 80-х роках починали використовувати похилу риску в персональних апеляціях, щоб експліцитно назвати як чоловіків, так і жінок (*Lehrer/innen, Schüler/innen*). У 90-х роках похилі риси визнали візуально непривабливими і замінили на велике внутрішнє «I» (*Binnen-I*) (*LehrerInnen, StudentInnen*). Проте, на нашу думку, ця жіноча форма (1 ос. мн.) робить невидимими чоловіків; попередня форма видається коректнішою, як і застосування іменників обидвох статей (*Studentinnen und Studenten*) чи вживання статево немаркованих відвербальних іменників (*Studierende*). Окрім цих можливостей, мова відкриває й інші для того, щоб уникнути статевої дискримінації у називаннях і звертаннях:

– застосування нейтральних як в однині, так і в множині слів, які в кожному контексті можуть стосуватися обидвох статей: *Kind, Baby, Individuum, Mitglied, Opfer (Unfallopfer), Person, Persönlichkeit, Kraft (Fachkraft), Hilfe (Küchenhilfe), Mensch, Gast, Teenager, Star, Fan, Leute*;

– переформулювання на зразок *ärztlicher Rat* (лікарська порада) замість *der Rat des Arztes* (порада лікаря).

Актуальним нововведенням у царині персональних апелятивів стало динамічне підкреслення (*Der dynamische Unterstrich*), яке має на меті «поставити під сумнів ідею природної двостатевості і стати справжнім випробуванням» [6, с. 14]. Причому всередині слова можна ставити нижню риску, розриваючи його в будь-якому місці: *Leh_rerin, Lehre_rin, Le_hrerin, Lehr_erin*. Не знаємо як щодо двостатевості, проте для читача динамічні підкреслення стають справді випробуванням, адже на візуальне сприйняття тексту вони впливають вкрай негативно. Щоправда досі динамічне підкреслення простежуємо лише в поодиноких радикально налаштованих публікаціях.

У руслі критики двостатевості навесні 2013 року в берлінському районі Фрідріхсгайн-Кройцберг спорудили спільний для обидвох статей туалет, який, як описано у відповідному районному документі Nr. DS/0550/IV, призначений для осіб: а) які не можуть або не хочуть зараховувати себе до жодної із двох статей; б) осіб, чия стать явно не відповідає їхній біологічній статі. Ініціатори вважають, що у такий спосіб «унеможливується тенденційна репресивна самокатегоризація в рамках бінарної статевої системи, а суспільство отримує імпульси для того, щоб подумати над «статевими поділами в щоденному житті» [7, с. 18]. Дивує, проте, що для таких важливих саморефлексій обрано саме вбиральню...

Загалом дискусія навколо теми двостатевості видається штучною, адже стать – дана від природи, закладена в людині ще до народження, дві статі – це дві рівноправні, проте не тотожні сторони людської природи, два полюси, що притягуються і є передумовою існування життя. Спекуляції на цій темі можуть призвести як до викривлень уявлення власної ідентичності, так і до ускладнень стосунків з протилежною статтю.

На морфологічному рівні. З 1991 року поряд з традиційним чоловічим напівсуфіксом «*mann*» у словах на позначення професій починають застосовувати жіночий «*frau*»: *Kauffrau*, *Fachfrau*. Зміни торкаються й академічних наукових звань (*Doktorin*, *Magistra*), хоча для цього доводиться звертатися до суду: 1990 року жінка-математик з німецького міста Ольденбург домоглася, щоб у її дипломі стояло «докторка» («*Doktorin*») замість звичного «*Doktor*».

На лексико-граматичному рівні. Дискримінаційним вважають вживання щодо жінок метафор, первісне значення яких пов'язане з тваринами (*киця*, *мишка* тощо). Проте, на нашу думку, вирішальну роль тут повинен відігравати ситуативний контекст: хто, до кого, в якій ситуації вжив це слово і як його сприйняла адресатка. Отож у випадку вживання згаданих метафор у спілкуванні закоханих ці слова вважатимуть пестливими, а з вуст вуличного ловеласа на адресу випадкової перехожої звучатимуть як дискримінація (залежно від того, як сприйме їх жінка).

Неозначений займенник «*man*», який у сучасному вживанні десемантизований, проте етимологічно пов'язаний із «*Mann*» (у старо- і середньовіснійнімецькій мові *man* (чоловік) у радикальних виданнях заміняють на *frau* (*Frau* – жінка), в поміркованіших – на *mensch* (*Mensch* – людина). Остання заміна видається доречною з огляду на однакове представлення обидвох статей, однак якщо звернутися до етимології, то побачимо, що сучасне «*Mensch*» (середньовіснійнімецьке *mensch(e)*, старовіснійнімецьке *mennisco*) виникло внаслідок субстантивзації приналежного до старовіснійнімецького *man* (чоловік, людина) прикметника *mennisc* (чоловічий, людський) [3, с. 1070].

Універсальний маскулінум (*das generische Maskulinum*) – граматично чоловіча форма (іменників, займенників: *директор*, *канцлер*, *ректор*, *міністр* та ін.), яку вживають як винятково на позначення чоловіків, так і «універсально», тобто на позначення чоловіків і жінок (коли звертаються «до читача» чи посилаються на «науковців»). Іноді, щоправда, спостерігаємо казуси, як от в інструкції до тампонів на початку 80-х років стояло: «*Die Menstruation ist bei jedem ein bißchen anders*» («Менструація в кожного проходить по-іншому»). Це спонукало мовознавицю та активну учасницю жіночого руху Луїзу Пуш не тільки до написання наукової статті з однойменною назвою [8], але й її звернень до виробника тампонів, результатом яких стала зміна в інструкції на «*bei jeder Frau*» («в кожній жінки»).

Перетворюючи жінок на невидимок, така мовна асиметрія відкриває можливості і для правових зловживань: у 50-х роках минулого століття група жінок, посилаючись на конституцію, де зазначається, що кожен «швейцарець» має право голосу, висунула ініціативу щодо надання жінкам права голосу. Проте юристи знівельовали її, пояснивши, що для цього потрібне експліцитне називання жінок, а форми універсального маскулінуму («швейцарець») недостатньо. Отож не дивно, що на пізніших перебігах найактивніше

універсальний маскуліну́м критикували і запобігали його вживанню саме у Швейцарії.

Універсальний фемініну́м (Das generische Femininum) – діаметрально протилежна до універсального маскуліну́му форма, вже реалізована на рівні двох німецьких університетів: Сенати університетів м. Ляйпциг та м. Потсдам ухвалили на початку літа 2013 року рішення щодо застосування універсального фемініну́му, згідно з яким на позначення посад чи професій слід вживати незалежно від статі, виключно жіночі форми: *«Пан професорка»*, *«пан асистентка»*, *«пан доцентка»* чи *«пан ректорка»*. Цікаво, що ідея вийшла не від представниці жіночої статі, а від чоловіка – «пана професорки» Кез і має на меті «запобігти дискримінації жінок». Таке формулювання дивує, адже насправді останніми десятиліттями успішно вдавалося уникати дискримінування жінок вживанням універсального маскуліну́му, замінюючи його нейтральними у статевому відношенні іменниками, відвербальними іменниками, перефразуваннями чи застосуванням іменників обидвох статей. На рівні фразеології як дискримінаційні розцінюють порівняння *«точити лясц/чесати язиком як жінки»*, *«сваритися як базарна баба»* та інші, адже вони приписують представницям жіночої статі стереотипні негативні риси.

Статева дискримінація може відбуватися і на рівні контексту. Такою вважають подання додаткових інформацій, пов'язаних зі статтю і стереотипними статевими ролями, які не є необхідними у контексті певної ситуації: наприклад, вислів «як вважає мама двох маленьких дітей» в інтерв'ю з жінкою-професором на наукову тематику або характеристики новопризначеної Урзули фон дер Лейен на посаду міністра оборони Німеччини як «маленької, тендітної, шармантної мами сімох дітей», адже статура міністра не має нічого спільного з її посадою.

Гендерінг на позамовному рівні виявляється такими процесами:

– Заміна знаків у громадських місцях. З 2005 року у віденському магістраті існує спеціальна комісія із заміни знаків. На актуальну дискусію щодо статевої дескримінації жваво відгукнулися «Віденські лінії», впровадивши не лише на візуальному рівні заміну деяких знаків у громадському транспорті (незрячого чоловіка з паличкою замінила незряча жінка, а жінку з дитиною на руках – чоловік), але й на акустичному рівні: Наприкінці 2012 року замінено вже звичний чіткий і глибокий чоловічий голос із ледь вловимою типовою для австрійців вимовою на політкоректний жіночий голос, який надто тихо, як для громадського транспорту (адже акустичні характеристики жіночого голосу інші, ніж чоловічого), і з чистою німецькою вимовою робить оголошення. Кошти цього проекту становлять 1,5 млн євро, а результат залишає бажати кращого: 29 % опитаних сприймають новий голос як занадто тихий, 20 % – як не надто австрійський, і тільки 12 % задоволені нововведенням.

– Політкоректні рекомендації до плакатів, брошур різних установ полягають у тому, що на фотографіях жінки мають бути зображені не лише у ролі виконавчого персоналу, на непрестижних професіях (зокрема, прибиральниці чи касирки), але й на керівних посадах та у ролі представниць престижних

професій – лікаря, юриста, програміста тощо. Понад рік в австрійській столиці функціонує також комісія із запобігання сексизму в рекламі, в яку можна надсилати повідомлення про вияви сексизму, доклавши фото або відеосюжети. За останній рік у комісію надійшло 108 заявок. Кількість могла б бути значно більшою, адже реклама переважно є сексистською, базуючись на статевих стереотипах, на експлуатації зовнішності (нерідко напівоголеної натури переважно жінок, але й чоловіків). Щодо експлуатації привабливої зовнішності, навесні 2013 року «Віденські лінії» використали для реклами громадського транспорту плакат, який зображає тренований чоловічий торс у салоні автобуса і двох подруг, які із задоволенням розглядають його, а напис на плакаті звучить «Я ж тобі казала, треба частіше їздити автобусом». Читачі щоденної безкоштовної газети «Neuzeitung» так оцінили цей плакат: 38 % вважають його «прикольним», а 40 % – ворожим щодо чоловіків, запитуючи: «Якби було відображене спокусливе жіноче тіло і чоловіки, які його розглядають, то це було б скандалом, чому ж тоді таке дозволено щодо чоловічого тіла?»; для 15 % плакат не має жодного значення, а 7 % радіють і трактують його як вияв рівноправності статей.

Процеси гендерінгу заторкнули минулої весни і бізнес: німецький каталог «Отто» запропонував у дівчачій колекції футболку з написом «На уроці математики я – декорація». Можна припустити, що якби в рекламі позував хлопчик чи діти обидвох статей, то проблеми б у цьому не було, а так на фейсбуці вибухнула дискусія, футболку охарактеризували як «реакційну, шовіністичну, сексистську», яка експлуатує стереотипне уявлення про те, що дівчаткам і жінкам математика дається важко. І хоча футболку добре продавали, через два дні «Отто» довелося зняти її з продажу.

Традиційно в німецькомовних країнах дискусії на тему рівноправності статей спалахують до міжнародного жіночого дня (в той час, як у колишніх пострадянських країнах жінки або сприймають його як звичайний вихідний, або як можливість посвятити й отримати подарунок). До минулорічного міжнародного жіночого дня австрійська Партія зелених виготовила плакати під заголовком «Більше жінок на верхівку» із провідними австрійськими політиками-чоловіками, ретушованими під жінок. Мета акції – привернути увагу на низький відсоток жінок-політиків в окремих партіях (38 % – у Соціалістичній, 26 % – у Народній, 16 % – у Партії свободи, 15 % – у спілці «Майбутнє Австрії», 20 % – у партії Штронаха, і лише Партія зелених дотримується політкоректної квоти – 50 % на 50 %). Паралельно на шпальтах австрійських газет з'явилися плакати із зображенням великим планом жіночим обличчям і різними написами. Наприклад, «Відпустка з догляду за дитиною? Це також справа чоловіків!» та супровідна інформація про те, що лише 5 % чоловіків користаються з можливості взяти відпустку з догляду за дитиною, і заклик активніше брати цю відпустку стане важливим кроком на шляху рівноправності статей. На іншому плакаті з жіночим обличчям написано «Хочеш мене помацати?» і відповідь «А дзуськи!». У супровідному тексті зазначено: «Кожна третя жінка в Австрії зазнавала сексуальних домагань чи то у

вигляді масних жартів, чи доторків, чи інших форм. У нашому суспільстві повинні відбутися культурні зміни у бік більшої поваги у стосунках один з одним». Проте такої поваги навряд чи вдасться досягти, ввівши карні санкції, як вимагає міністерка Австрії у справах жінок. Про дискримінацію у вузькому значенні можна говорити лише в певному ситуативному контексті: хто, до кого, з якою метою, за яких обставин сказав щось. Важливу роль відіграє індивідуальний чинник, отож сприйняття одного і того самого вислову в ідентичному ситуативному контексті двома різними жінками може кардинально відрізнятись – для однієї це буде комплімент, а для іншої – вияв дискримінації. Так само кожна жінка має свої манери поведінки і свої типи реакцій у ситуаціях, коли виникає потреба захистити свою власну гідність. Строгі регламентування і визначення дискримінаційних (сексистських) дій як таких поза ситуативним контекстом призведуть до явищ, які спостерігаємо у Сполучених Штатах, де зрідка професор наважиться проводити консультацію зі студенткою за зачиненими дверима, а чоловіки бояться їздити з жінкою наодинці ліфтом. Безперечно, слід прагнути вищої культури спілкування чоловіків і жінок, проте людські стосунки годі увібрати в наперед задані схеми; це тонка матерія, де важливо враховувати певні чинники, покладатися на інтуїцію і використовувати запропонований нами підхід для вдалої комунікації «сенсифілізація щодо інших, десенсифілізація щодо себе самого» (тобто усвідомлювати і намагатися запобігати діям чи висловлюванням, які можуть бути образливими для інших, і водночас не сприймати висловлювання чи дії на свою адресу як замислену образу, припускаючи, що їх можуть вчиняти ненавмисне). Такий підхід сприятиме гармонійному співжиттю у суспільстві загалом та у стосунках чоловіків і жінок зокрема, адже альтернативи не існує: «Перемога однієї статі над іншою неможлива. Хто дотримується протилежної думки, недобачає основоположного зв'язку, а з ним і взаємозалежності чоловіків і жінок. Якщо перемога одного класу над іншим завжди закладає підвалини нового суспільного устрою, то перемога однієї статі над іншою означала б загибель людства: ми б врешті-решт вимерли. Незважаючи на конфлікти, чоловіки і жінки взаємозалежні і змушені пристосовуватися один до одного, інакше ні вони самі, ні людство загалом не існуватимуть. Життя і виживання були – і залишаються – можливими тільки разом» [2, с. 157].

Отже, можемо стверджувати, що до процесів гендерінгу як у мові, так і в суспільстві слід підходити з неупередженої позиції (щоб запобігання дискримінацій однієї статі не перетворилося на дискримінацію іншої) та з відчуттям доцільності і міри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Austin J. L.* Zur Theorie der Sprechakte: [Monographie] / J. L. Austin. – Stuttgart : Reclam Verlag, 1972. – 213 S.
2. *Bauer-Jelinek Ch.* Der falsche Feind: [Monographie] / Ch. Bauer-Jelinek. – Salzburg : Ecowin, 2012. – 174 S.

3. *DUDEN*. Deutsches Universalwörterbuch: [Wörterbuch] / Dudenredaktion 5. überarbeitete Auflage – Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich : Dudenverlag, 2003. – 1892 S.

4. *Frank K.* Sprachgewalt [Monographie] / K. Frank. – Tübingen : Niemeyer, 1992. – 169 S.

5. *Hayn E.* Structures we live by – die Reproduktion einer Grammatik der «politisch korrekten» «Integration» / E. Hayn // Schimpfwörter – Beschimpfungen – Pejorierungen / A. L. Hornscheidt u.a. (Hg.). – FaM : Brandes&Apsel, 2011. – S. 46–78.

6. *Hornscheidt A. L.* Pejorierung – ein konstruktivistisches Konzept zur Analyse von Beschimpfungspraktiken / A.L. Hornscheidt // Schimpfwörter – Beschimpfungen – Pejorierungen / A. L. Hornscheidt u.a. (Hg.). – FaM : Brandes&Apsel, 2011. – S. 15–45.

7. *Mohr R.* Vom Furor des Fortschritts / R. Mohr // CICERO. Magazin für politische Kultur. – April 2013. – S. 16–22.

8. *Pusch L.* Die Menstruation ist bei jedem ein bißchen anders / L. Pusch // Das Deutsche als Männersprache / L. Pusch (Hg.). – FaM : Suhrkamp, 1984. – S. 149–150.

Стаття надійшла до редколегії 1.11.2013.

Прийнята до друку 20.11.2013

GENDERING OR TOO MUCH OF A GOOD THING

Oksana Havryliv

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. 2394198,
e-mail: k418zaab@yahoo.de*

Using German and German-speaking countries as an example, this article focuses on current intra- and extralinguistic processes, that aim at achieving gender equality. It points out the interrelation between language and society and stresses the important functions of language in stimulating processes of rethinking social realities and phenomena. The article examines the characteristics of gendering in different stages of the feminist movement, as well as different kinds of extralinguistic discrimination and the problems with introducing a political correct notation. The restricted use of the term «sexism» is being questioned here.

Next to the question «Who decides, which speech act is a discrimination?», another important question is, how this term is defined, considering that a broader understanding of discriminatory language also includes indirect forms, «positive discrimination» and «unnaming» or «ignoring», which, from a social-interactive point of view, are considered to be even more discriminating than the most offensive nomination. The definition of extralinguistic processes as discrimination is linked to these approaches.

As a conclusion it can be stated that linguistic and societal processes of gendering need to be approached from an impartial position and with a sense of expedience and proportionality, so that preventing the discrimination of one gender does not turn into a discrimination of the other one.

Key words: gendering, sexism, social variable «gender», discriminatory language, structural discrimination.

ГЕНДЕРИНГ, ИЛИ ХОРОШЕГО ПОНЕМНОЖКУ

Оксана Гаврылив

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина, 79000, тел. 2394198,
e-mail: k418zaab@yahoo.de*

Освещены актуальные языковые и внеязыковые процессы, затрагивающие вопросы равноправности полов, которые мы наблюдаем на примере немецкого языка и немецкоязычных стран. Подчеркнута связь «язык – общество» и важная функция языка стимулировать процессы

переосмысления социальной действительности и общественных явлений. Рассмотрены особенности процессов гендеринга на разных этапах развития женского движения, формы языковой и внеязыковой дискриминации, целесообразность и проблемы введения политкорректных наименований, поддано критике узкое применение термина «сексизм».

Ключевые слова: гендеринг, сексизм, языковая сменная «пол», языковая дискриминация, структурная дискриминация.